

Skogfinneplassen Mikkelrud

Dokumentasjonsvedlegg, del 1

Fredningsdokumentasjonen er utarbeidet av Viken fylkeskommune og Riksantikvaren

INNHOOLD

Introduksjon.....	3
Eiendomsinformasjon.....	4
Kart, området.....	5
Avgrensning av fredningen.....	6
Område og eiere.....	7
Beskrivelse av bygningene, eksteriør	
<u>Mikkelrud:</u>	
Våningshuset.....	8
Potetkjeller.....	9
Uthus/utedo.....	10
Stabbur.....	11
Låve.....	12
Stall (fjøs).....	13
<u>Sætertun:</u>	
Hytt/ skogshusvære	14
Stall/uthus.....	15
Garasje.....	16
Mølle.....	17
Sag.....	18
3D-SKANNING	
Kulturlandskapet.....	19
Mikkelrud.....	20
Sætertun.....	21
Beskrivelse av kulturlandskapet.....	22
Eldre hustuffer.....	23
Innmark og ødeåkre/eng.....	25
Dyrkningslag.....	26
Registering verdfullt kulturlandskap.....	27
Historikk	
Skogfinnene i Mangenskogen.....	29
Skogfinnene på Mikkelrud.....	32
Anne og Johan Haug på Mikkelrud.....	34
Bakgrunnsinformasjon om dokumentet	
Kilder/litteratur.....	36
Foto.....	36
Kart.....	36
Skogfinner som folkegruppe (historikk, kultur og tradisjon).....	37
Skogfinner – opprinnelse, innvandring og bosetning.....	38
Finnemantalet i 1686.....	39
Finnskogen.....	40
Næringsvirksomhet - svedjebbruk.....	41
Skogfinsk byggeskikk.....	42
Røykstua.....	43
Røykbadstua.....	44
Ria.....	45
Kokkhuset.....	46
Jordkjelleren.....	47
Skogfinsk kulturlandskap.....	48
Skogfinske tradisjoner.....	49
Skogfinner i dag.....	50
Om minoritetsprosjektet.....	51
Skogfinske kulturminner – oversikt over alle fredningene i prosjektet og hva de representerer.....	52
Kart over de skogfinske kulturminnene.....	53

INTRODUKSJON

Skogfinneplassen Mikkeldrud er en av flere fredninger som er igangsatt for å sikre bevaring av den skogfinske kulturen. Skogfinnene tilhører sammen med kvener, jøder, romanifolket (tatere) og rom (sigøynere) de nasjonale minoritetene. Denne gruppen har vært underrepresentert på fredningslistene. Det er en målsetting om bedre representativitet i utvalget av fredete kulturminner. Målsettingen er forankret i Stortingsmelding nr. 16, Leve med kulturminner og Riksantikvarens fredningsstrategi mot 2020. I Stortingsmelding nr. 16 heter det: *«Et representativt utvalg av kulturminner og kulturmiljøer som dokumenterer geografisk, sosial, etnisk, næringsmessig og tidsmessig bredde skal gis varig vern gjennom fredning»*. I Riksantikvarens fredningsstrategi mot 2020 er de nasjonale minoriteter et prioritert tema.

Mikkeldrud har blitt valgt ut for fredning ifm. et samarbeid mellom Riksantikvaren og fylkeskommunene om kartlegging av skogfinske kulturminner. Det er vurdert at: *«Mikkeldrud er usedvanlig godt ivaretatt og er et unikt eksempel på en tradisjonell skogfinneplass med bygninger, tilhørende landbruksarealer og karakteristisk plassering i landskapet»*.

EIENDOMSINFORMASJON

Mikkerud

Nordre Mangen vei 964, Aurskog-Høland kommune

Gbnr 172/29:

Våningshus	Bygningsnr. 150 188 059	Askeladden ID 272171-1
Potetkjeller	Bygningsnr. 150 186 781	Askeladden ID 272171-2
Uthus/utedo	Bygningsnr. 300 446 824	Askeladden ID 272171-3
Stabbur	Bygningsnr. 150 171 342	Askeladden ID 272171-4
Låve	Bygningsnr. 150 171 350	Askeladden ID 272171-5
Stall	Bygningsnr. 150 171 369	Askeladden ID 272171-14
Garasje	Bygningsnr. 150 171 423	Askeladden ID 272171-8
Mølle (ruin)	Bygningsnr. -	Askeladden ID 272171-11

Gbnr 172/3,5,7-11 og 36:

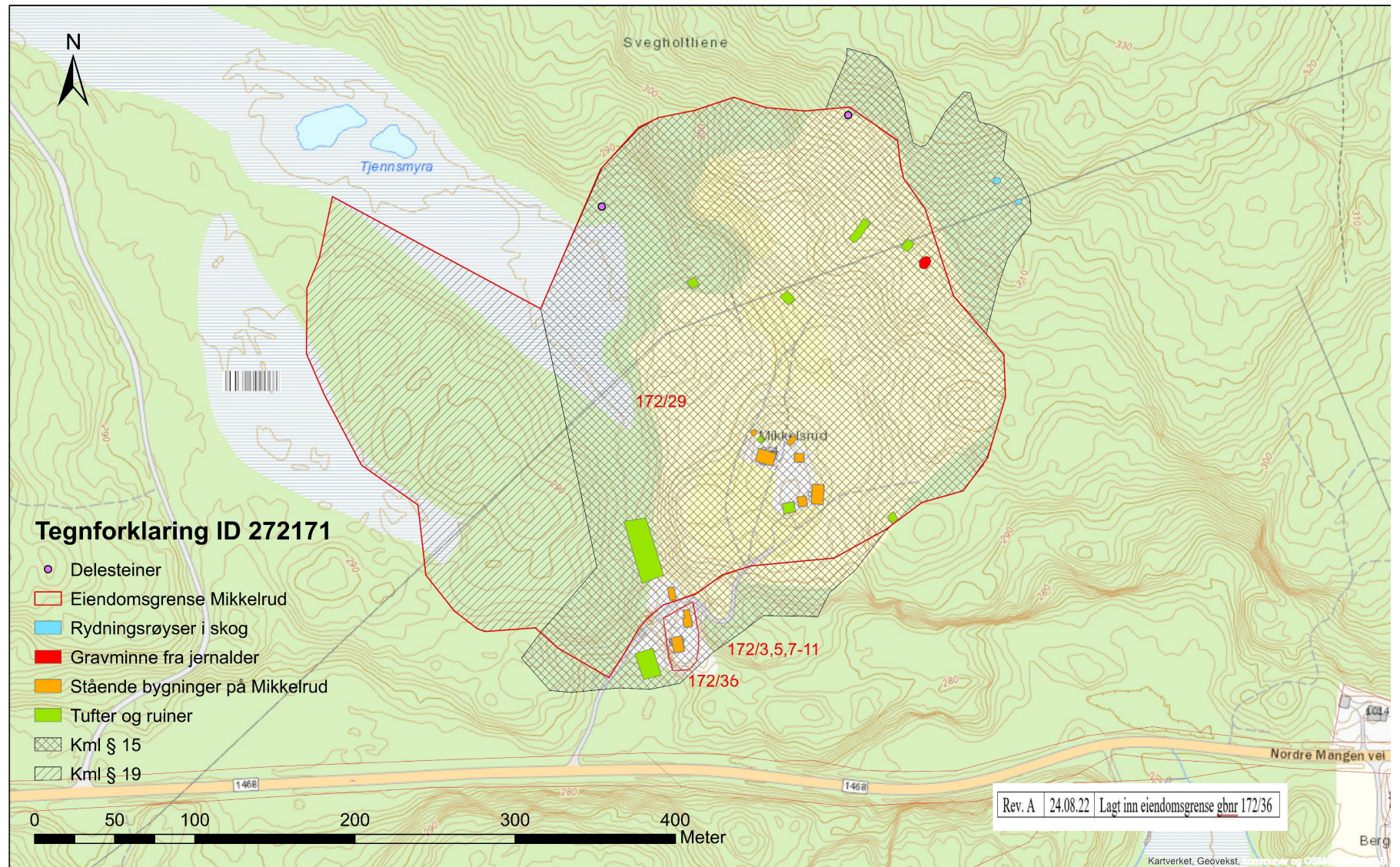
Hytte/ Skogshusvære	Bygningsnr. 150 171 407	Askeladden ID 272171-9
Stall/uthus	Bygningsnr. 150 171 385	Askeladden ID 272171-10
Sag (ruin)	Bygningsnr. -	Askeladden ID 272171-12

KART, OMRÅDET

AVGRENSING AV FREDNINGEN

OMRÅDE OG EIERE

Mikkelrud er beliggende i det stor skogområde i nordre del av Aurskog-Høland kommune, i nærheten av innsjøen Mangen og Mangen kapell. Plassen ligger ved Nordre Mangen vei, fylkesvei 1468 (deler av tidligere Fv 236), omkring 15 km nordøst for kommunesenteret Bjørkelangen.

Eiere har siden 2010 vært Anne-Lise Torvund og Tore Ovlien. Det har de siste årene vært utført en omfattende istandsetting av bygningene. Mikkelrud har tidligere vært husmannsplass under gården Nordby, men ble i 1950-årene overtatt av de siste fastboende, ekteparet Johan og Anne Haug. Slekten til Johans mor, Dina Skillinghaug (Mikkelrud), har bodd på Mikkelrud helt tilbake til 1797.

På gården er det i dag et mindre våningshus, potetkjeller, uthus/utedo, stabbur, låve, stall og en grunnmur etter et nyere bolighus. Bygningene er plassert i en uregelmessig tunform. Gården er omgitt av skog og slåtteenger. Ved oppkjørselen, omkring 100 meter sørvest for gårdsbebyggelsen, står det en hytte/skogshusvær, uthus/stall og en garasje. Nedenfor hytten er det rester etter en oppgangssag og nordfor garasjen rester etter en mølle. På eiendommen er det også registrert eldre hustufter, merke-/ delestener, vannhull, veifar, steingjerde og rydningsrøyser.

Slåtteengene omkring bebyggelsen har et rikt biologisk mangfold, omkring 150-170 forskjellige plantearter er registrert, bl.a. den sjelden Solblommen. Området har status som verdifullt kulturlandskap og er ifølge Statsforvalteren i Oslo og Viken en av regionens viktigste og mest artsrike slåttemark lokaliteter.

BESKRIVELSE AV BYGNINGENE, MIKKELRUD

VÅNINGSHUSET

Askeladden-ID 272171-1

Våningshuset er et mindre bygg, som ifølge SEFRAK-arkivet og Johan Haug er oppført mellom 1880-85. Bygget er satt sammen av to laftekasser oppført i en etasjehøyde og plassert på en tørrmurt natursteins grunnmur. Taket er et saltak bygget opp av taksperre og med en panelt taktro. Midt på søndre fasade er det et åpent bislag, ved inngang til stua. På østre gavlvegg er det en skutt ved inngangsdør inn til kjøkkenet.

VÅNINGSHUSET, SØRØST

VÅNINGSHUSET, NORDØST

Ytterveggene er kledd med stående, umalt tømmermannspanel. Nedre del av gavlvegg mot øst står uten kledning. Vinduene er to-rams vinduer med tre ruter i hver ramme, på fasade mot sør er det et tre-rams vindu, også med tre ruter i hver ramme. Øverst på vestre gavl er det et to-rams vindu med seks, små ruter i hver ramme. Bygget har to ytterdører, en inn til kjøkkenet og en inn til stua. Begge er en-fløyete fyllingsdører og er oppdelt i et mindre speil oppe og nede og to større, vertikale speil i midten. Det er også to labankdør ved østre gavlvegg, en øverst opp på veggen, inn til loftet og en inn til skuten. Taket er tekket med enkeltkrumme, uglasserte teglpanner og har gavlkryss og dekorerte sperreender. En leirmurt gråsteinspipe er plassert noenlunde midt på møne.

POTETKJELLER
Askeladden-ID 272171-2

Potetkjelleren er plassert noen meter mot nordvest, bak våningshuset. Bygget lå i ruiner når nåværende eier overtok plassen i 2010. Potetkjelleren er gjenoppbygget med den samme plasseringen som opprinnelig.

POTETKJELLER, VEST

Potetkjelleren er et mindre bygg med en tørrmurt steinkjeller, overdekket med et sperretak og taktro teknet med bølgeblikkplater. Gavlveggene er kledd med stående, umalt tømmermannspanel. Bygget er plassert ut mot en kjerrevei, som leder forbi tunet. Det meste av murene i kjelleren ligger skjult inn under terreng, overdekket med jord. Opprinnelig potetkjeller var ifølge SEFRAK-arkivet eldre enn 1880.

Inngang til potetkjelleren er fra en labankdør på gavl mot øst. Innvendig er det et lite, uisolert oppbevaringsrom. Midt på gulvet er det en luke, med en stige ned til et kjellerrom.

UTHUS, NORDVEST

UTHUS/UTEDO Askeladden-ID 272171-3

Omkring 15 meter bak våningshuset mot nordøst ligger et kombinert uthus og utedo. Bygget er nybygg og en rekonstruksjon av en tidligere stall/uthus som var plassert noenlunde på samme sted.

UTHUS, SØRØST

Dagens uthus er satt opp i 4-toms reisverk, kledd med stående, umalt låvepanel. Reisverket er plassert på holdsteiner. Taket er bygget opp av 4-tomms sperrer kledd med et bordtak og tekket med bølgeblikkplater. En liten vindusglugg er plassert midt på nordre gavlvegg.

I uthuset er det et større, uisolert lagerrom. Inngang til lageret er fra en tofløyet labankdør midt på gavlvegg mot sør og en enkel labankdør på vest fasaden. I byggets nordvestre hjørne, med inngang fra vestfasaden, er det innredet et rom til en utedo.

STABBUR
Askeladden-ID 272171-4

Stabburet er plassert omkring ti meter øst for våningshuset. Inngang til stabburet er vendt mot og plassert like ved våningshusets kjøkkeninngang.

STABBUR, VEST

Bygget er en eldre reisverkskonstruksjon oppført i en og en halv etasje. Det er plassert på en treramme/grimme, som er lagt på trestabber og holdsteiner. Taket er et sperretak, med taktro av over og underliggende bord.

Stabburet er kledd med stående, umalt lektepanel. Taket er tekket med bølgeblikkplater. Stabbursdøren er en massiv, eldre dør, plassert på vestre gavlvegg. Døren er panelt med skrå, profilerte bord. Øverst på vestre gavlvegg er det to små glugger. Gluggene er dekket med netting.

LÅVE

Askeladden-ID 272171-5

Låven er plassert omkring 25 meter sørøst for våningshuset. Låven var et av byggene som var i svært dårlig stand når nåværende eier overtok plassen i 2010. Bygget er istandsatt med bidrag fra Norsk Kulturminnefond.

LÅVE, NORDVEST

Låven er satt sammen av tre laftekasser, som danner et to etasjers rektangulært volum. Bygget er plassert på forholdsvis høye steinpilarer og er overdekket av et saltak konstruert som et åstak og tekket med bølgeblikkplater. En låvebro leder opp til en to fløyet låveport plassert midt på fasade mot vest. Låven har enkle, utadslående dører på fasader mot nord og mot vest. Alle dørene og porten er av labanktype. Det er også to mindre og en større åpning, høyinnkast, øverst på fasade mot øst.

Tidligere har det stått et fjøs plassert ved låvens nordre gavlvegg.

STALL, SØRØST

STALL (fjøs)
Askeladden-ID 272171-14

Stallen er et mindre bygg, 6. meter langt og 4. meter bredt. Det er plassert like vest for låven. Bygget er i SEFRAK-arkivet registrert som stall, men har også vært brukt som sauefjøs.

STALL, NORDVEST

Søndre del av er oppført i kamlaft, nordre i reisverk. Reisverket er kledd med stående, umalt tømmermannspanel, øvrige yttervegger står uten utvendig panel. Tømmerkassen og reisverket er plassert på holdsteiner i 1. til 2. steins høyde. Bygget har sperretak, bordkledd taktro og bølgeblikk tekking. Det er et mindre vindu på fasade mot vest. Inngangsdøren er en to-fløyet labankdør. Det er en mindre luke på sørveggen og litt større på østveggen.

SÆTERTUN

HYTTE, SØRØST

HYTTE / SKOGSHUSVÆRE
Askeladden-ID 272171-9

Sætertun er en tidligere boplass for skogsarbeidere. Den ligger ved oppkjørselen til Mikkelrud, omkring 100 meter sørvest for bebyggelsen på Mikkelrud.

Hytta er et rektangulært bygningsvolum oppført i bindingsverk plassert på steinpilarer. Taket er oppført med taksperer bygget som et saltak. Langsmed hele østre fasade er taket trukket ut over en inngangsterrasse. Ifølge SEFRAK-arkivet er bygget oppført i 1940-årene.

HYTTE, NORDVEST

Ytterveggene er kledd med stående, rød malt lektepanel, taket er tekket med bølgeblekkplater. Bygningen er utstyrt med et vindu midt på hver gavlvegg og to vinduer på fasade mot vest. Vinduene er sidehengslete og topphengslete to- og et-ramsvinduer, med tre ruter vertikalt og to horisontalt. En fyllingsdør med tre speil og utvendig panelt med skråstilte bord, er plassert på fasade mot øst.

Hytta har to rom, et kjøkken/ oppholdsrom og et soverom.

STALL/UTHUS
Askeladden-ID 272171-10

Like ovenfor hytta er det en stall med et tilbygget uthus. Stallen og uthuset er ifølge SEFRAK-arkivet bygget i 1940-årene.

STALL/UTHUS, VEST

Stallen er oppført i 1 ½ etasje og med et saltak. Uthuset er et tilbygg oppført i 1. etasje og med pulttak. Uthuset er plassert ved stallens nordre gavlvegg. Begge byggene er oppført i bindingsverk som er kledd med rød malt låvepanel. Uthuset har punktvis bæring. Stallen har antagelig en enkel natursteinsmur.

Stallen har et rom innredet med båser. Det er en enkel labankdør på nordveggen og et vindu midt på vestveggen. Uthuset har et lagerrom og en utedo. En dobbel dør på vesteveggen fører inn til lagerrommet og en enkel dør inn til utedoen. Det er et lite vindu på uthusets østvegg.

GARASJE Askeladden-ID 272171-8

Omkring 23. meter nord for hytta på Sættertun, på den andre siden av veien står det en garasje. Bygget er antagelig fra samme tidsperiode som hytta og stallen.

GARASJE, NORDØST

Garasjen er et rektangulært pultaksvolum, bygget i et enkelt bindingsverk. Det er kledd med stående, umalt låvepanel. Taket er et sperretak tekket med bølgeblikk plater. På søndre gavlfasade er det en bred, tofløyet labank dør. Garasjen har punktvis bæring

MØLLE

Askeladden-ID 272171-11

Mølla er plassert like nord for Sætertun. Det er rester etter tørrmurte steiner, men mølleanlegget ligger i dag som en ruin.

Anlegget har bestått av to demninger, voller og rester etter det som kan være grunnmuren til et lite kvernhus. Det er usikkerhet knyttet til hvordan anlegget har sett ut.

SAG
Askeladden-ID 272171-12

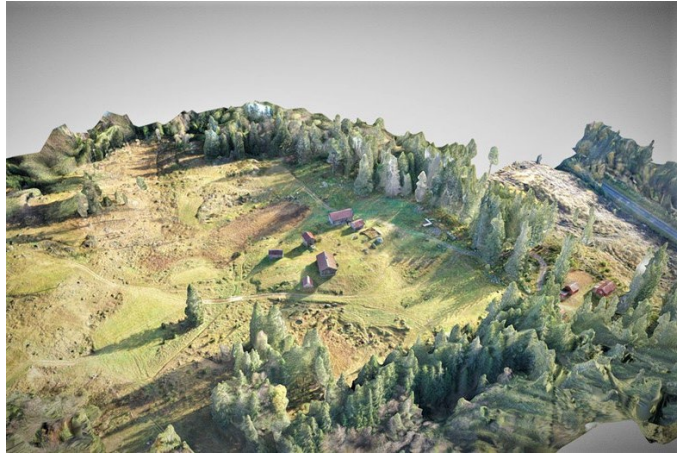
I det skrående terrenget, noen meter sør for hytta på Sætertun, er restene etter det som har vært en oppgangssag.

Deler av de tørrmurte steinmurene står fremdeles. I SEFRAK-registreringen er saga oppgitt å ha størrelse på 10 x 5 meter. Saga skal ha falt i ruin før 1900.

3D-SKANNING

KULTURLANDSKAPET

↑ ØST

↑ NORD

↑ NORD

↑ VEST

↑ SØR

↑ NORDØST

3D-SKANNING

MIKKELRUD

OVENFRA

↑ NORDØST

↑ NORD

↑ NORDVEST

↑ SØR

↑ SØRØST

3D-SKANNING

SÆTERTUN

↑ OVENFRA

↑ ØST

↑ NORD

↑ NORDVEST

↑ SØRØST

↑ SØR

BESKRIVELSE AV KULTURLANDSKAPET

Plassen Mikkeldrud er del av et rikt kulturlandskap. Arkeologer i Viken fylkeskommune har, som del av arbeidet med fredningen, foretatt en undersøkelse av området. Det er funnet flere hustufter og spor etter eldre jordbruksdrift.

Gårdshusene på Mikkeldrud ligger på en ikke helt jevn flate med skrånende terreng på alle kanter. Like vest for tunet ligger Tjennsmyra med dreneringsgrøfter som vitner om tidligere bruk. Sør og sørvest for tunet, ved skoghusværet Sætertun, skrå terrenget ned mot restene etter en mølle og en oppgangssag som har tilhørt Mikkeldrud. Øst for tunet er det litt eng, ellers skog. Nord for tunet skrå terrenget ned til en bekk, før det skrå oppover igjen. Her er det et ganske stort område med eng som holdes i hevd før området går over i skog med noen spor etter tidligere bruk.

ELDRE HUSTUFTER

Den arkeologiske undersøkelsen har kartlagt fire mulig, eldre hustuffer. Nordvest for tunet og rett ved en bekk er det rester etter det som kan være en mulig badstue, rie eller smie.

Rett nord for våningshuset, ute i området som i dag er eng, er det rester etter det som muligens er en tuft.

I skogbrynet, nordøst får bebyggelsen på Mikkelerud, er rester etter det som muligens har vært en låve.

Et lite stykke øst for låven på Mikkelerud er et område bearbeidet for en bygning, som kanskje aldri ble bygget.

INNMARK OG ØDEÅKRE/ENG

Vest for Mikkelerud og vest for restene etter demninger og mølla ligger Tjennsmyra. Området er gjengrodd, men det er funnet dreneringsgrøfter, som viser spor etter eldre drift. Det har tidligere vært drevet myrslått på Tjennsmyra. I skogen nord og nord øst for dagens innmark er det ødeåkre, en av dem sees på bildet under.

Omkring det meste av det som er dagens eiendomsgrenser er det satt opp merke-/delesteiner. Sør for tunet er det et steingjerde,

Innenfor området er det også funnet et gjengrodd vannhull, veifar og mange rydningsrøyser.

DYRKNINGSLAG

Det er utført visuell observasjon og flere prøvestikk for å påvise dyrkningsflater. Det er påvist flere mindre ødeåkre i skogen rundt dagens innmark. Deler av området har spor et en kortvarig dyrking av korn 2-3 sesonger, før området ble eng og beite. Tidligere åkerlapper i dette området var ikke godt ryddet. Det er påvist kull i alle prøvestikkene blandet med matjorda. I et av prøvestikkene var det et 2-3 cm. tykt avsviingslag som tyder på svedjebruk.

I det som er dagens innmark er det tydelige store åkerreiner og mange store rydningsrøyser, som henger sammen med at dette området har hatt sammenhengende dyrkning over mange år.

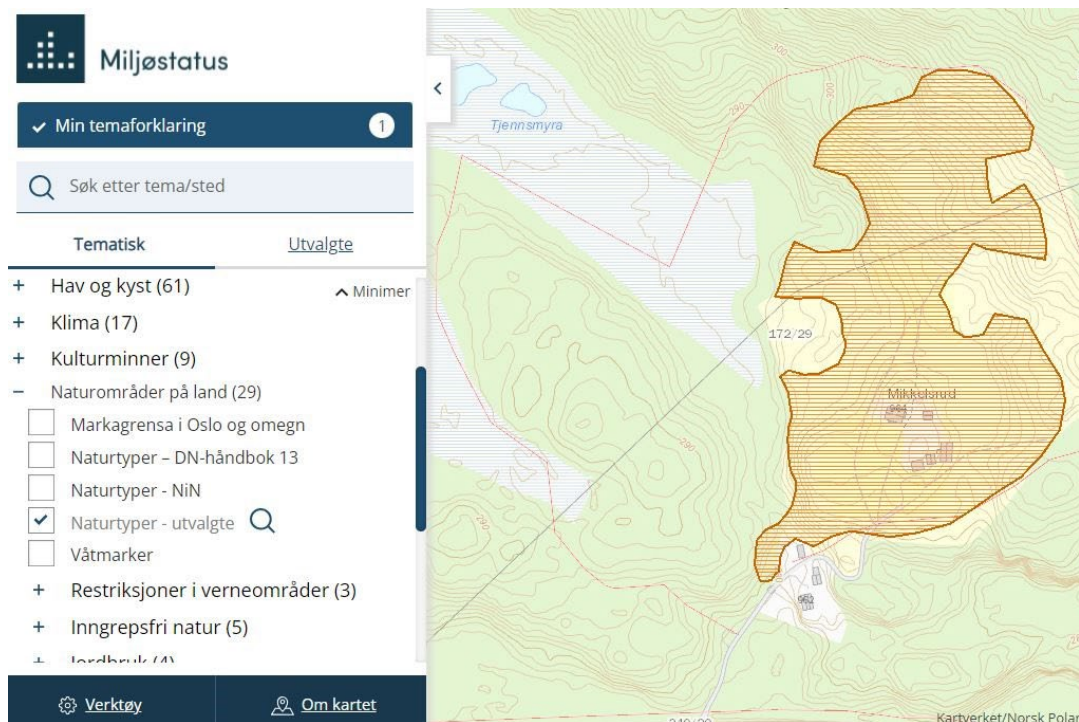
REGISTERING VERDIFULLT KULTURLANDSKAP

I henhold til Miljødirektorats Naturbase og Miljøstatus er deler av fredningen innenfor et område registrert som et verdifullt kulturlandskap, registrert som naturtype slåttemark, med verdi svært viktig. Registreringsdato er 15.7.2010. Lokaliteten ble valgt ut som utvalgt slåttemark i Akershus i 2010, i henhold til Handlingsplan for slåttemark. Fylkesmannen i Oslo og Akershus har tidligere i 1994 foretatt en kulturlandskapsregistrering. En naturtypekartlegging ble utført i 2008 og en skjøtelsesplan utarbeidet i 2010.

Mikkelrud er en få plasser i skauen som fremdeles skjøttes på tradisjonell måte. Arealene har vært i kontinuerlig hevd i 300 år. Det meste som slåttemark, men deler har tidligere vært åker og beite. Engene har vært slått med ljå og i liten grad gjødslet. Engarealet er blitt noe redusert de siste 10-20 årene, men nåværende eiere utfører et omfattende arbeid for å sikre at områdene holdes åpent. Norsk Botanisk Forening har en årlig dugnad med ljåslått og botanikkformidling. Det er registrert 160 karplanter, noe som er et svært høyt antall, mange av artene er rødlistearter. Østlandets største Solblom bestand finnes på Mikkelrud.

Skjøtselsplanen som er utarbeidet anbefaler at områder som er gjengrodd bør ryddes. Dette gjelder bl.a. et område ved innkjøringen, som bør åpnes og skjottes som slåttemark. Kratt og mindre granbusker bør fjernes. En problemart som Einstape må fjernes. Det er særlig viktig at slåtteengene ikke gjødsles. Skjøtselsplanen nevner gjengroing og eventuell skogplanting, utbygging og gravearbeid som særlige trusler for bevaring av kulturlandskapet.

Mikkelrud er av miljømyndighetene beskrevet som en viktig levende genbank for kulturavhengig biologisk mangfold. Plassen er vurdert som en både regionalt og nasjonalt verdifull kulturlandskapslokalitet.

HISTORIKK

SKOGFINNENE I MANGENSKOGEN

Plassen Mikkelrud er del av det som engang var et større bosettingsområde for skogfinner. Fra de svenske grensetraktene innvandret det skogfinner, først til områdene på Finnskogen, men også til de store skogområdene lengre mot sør. Familiene til innvandrerne hadde bakgrunn blant annet fra områdene Savolax og Tavastland, i den sørøstre delen av Finland. Søken etter bedre levekår førte til en utvandring i alle retninger og til ulike områder rundt Østersjøen.

Allerede omkring midten av 1600-tallet var det finsk bosetting i Mangenskoogen. I 1651/52 ble gården Sør-Mangen bygslet av finnen Sigfrid Persen, han skal ha kommet til Mangel noen år før, fra Värmland i Sverige. Ifølge finnemanntallet fra 1686 var det skogfinske bosetting på gårdene Sør-Mangel og Ovlien og på en rekke plasser i skauen på denne tiden. På slutten av 1600-tallet kan det ha vært flere hundre finner i det store, sammenhengende skogområdet mellom det som i dag er kommunen Nes, Aurskog-Høland og Eidskog. Etter hvert var det den finske bosettingen som var dominerende i Mangenskoogen.

Skogen var kilden til utkomme. Den gav grunnlaget for jakt, fiske og det tradisjonelle svedjebruket. Mangenskogen var på denne tiden krongods. I den første generasjonen av innvandrere var det noen som fikk bygselsrett og ble leilendinger i kongens skog, andre ryddet en plass uten å ha ordnete kontraktsforhold. Etter hvert fikk tømmer fra skogen større verdi, som sagtømmer og skogene ble et attraktivt investeringsobjekt, for rike borgere og bønder. En konsekvens av dette var at det oppstod konflikter omkring utnyttelsen av ressursene. En av disse konfliktene er knyttet til finnen på Søndre Mangelgård. Strid omkring blant annet bygselrettigheter fører til at Sigfridsen-familien blir forvist fra Søndre Mangelgård i 1691. Utviklingen førte til at mange i andre- og tredjegerasjon skogfinner ofte fikk det trangere økonomisk. De ble boende på skauen, men måtte nøye seg med å finne sysselsetting som husmenn eller løsarbeidere.

Strid og konflikt var ikke bare knyttet til rettigheter til bruk av skogen. Mangenskogen var også del av et grenseområde som på denne tiden var preget av krigene og konfliktene med nabolandet Sverige. Myndighetene stolt ikke på skogfinnenes lojalitet og fryktet samarbeid med fienden. En sak fra 1695 som viser dette er knyttet til en tvist omkring bygsel av finneplassen Gravdalen. Da saken var opp til tingbehandling skal fogden Jens Pedersen ha uttalt at det var imot kongens ordre «at indsette paa Grenszene wed Suerig Saadane løsze finder som denne personhen Pouel Matiszen». Stridighetene mellom nabolandene utgjorde på denne tiden en trussel for befolkningen langsmed grensen.

Det totale antallet gårder og plasser i Aurskog i 1701 var 156.

Av disse kan det bodd finnes på følgende steder:

x Ovlien (gård)

x Fallet (husmannsplass under Ovlien)

x Søndre Mangen (gård)

x Garsjøseter (husmannsplass under Søndre Mangen)

x Gravidalen (husmannsplass under Søndre Mangen)

x Molidalen (husmannsplass under Søndre Mangen)

x Soot (husmannsplass under Søndre Mangen)

x Langlien (husmannsplass under Søndre Mangen)

Kilde: Trine Melby Sennerud

For finnene på Mangenskogen var ikke grensen et viktig skille. Skogfinnene hadde gjerne familie og venner på begge sider av grensen og det var en stadig vandring og kontakt mellom finneplassene, på både norsk og svensk side. Finnene fikk her sitt eget samfunn med god kontakt over grensen, men med mindre kontakt med de norske bygdene.

Fremdeles er stedsnavn et viktig spor etter den skogfinske historien. Plassnavn som Soot og Fallet er knyttet til svedjebruket. I vann i området er det funnet både stokkebåter og rester etter fangstredskaper, som de tradisjonelle Kattisene

I boken «Finnene kring Mangensjøen» av Øyvind Ribsskog er Mangenkollen nevnt som et sentrum for finnene i området. Eldre folk av skogfinsk avstamning skal ha fortalt at det på Knollen skal ha stått en kirke. Tomten har fått navnet «Finnekjerka» og ligger på en høyde med utsikt mot Mangensjøen og Sootsjøen. På stedet skal det være murrester etter det som kan ha vært en kirke, eller et påbegynt kirkebygg. Senere, i 1903, ble Mangen kapell satt opp noe lengre mot nord, ved Bjørknæssjøen.

SKOGFINNENE PÅ MIKKELRUD

Skriftlige kilder dokumenterer at det er bosetting på Mikkelrud i 1723. Dette året bærer Johannes Mikkelrud sin datter Berthe til dåpen, men plassen har antagelig hatt bosetting tidligere. Undersøkelser av matjorda har påvist et 2-3 cm tykt avsviingslag, noe som kan tyde oppdyrking i en tidlig fase, mens det ennå ble drevet svedjebruk, men om plassen var bebygd på denne tiden er uklart.

I perioden 1797 og frem til nåværende eier overtok i 2010, var plassen bebodd av den samme skogfinske ætten. Johan Larsen Savolainen kom til Mikkelrud i 1797 og i flere slektledd har etterkommerne i denne slekten i etterfulgt hverandre på plassen.

- *Johan Larsen Savolainen, 1769- 1857*
- *Johan Johansen Mikkelrud, 1812-1903*
- *Kasper Johansen Mikkelrud, 1851-1927*
- *Dina Josefine Kasperdatter Skillinghaug (Mikkelrud), 1879-1949, gift m/Arnt Hansen Skillinghau*
- *Johan Haug, 1922-2008, gift m/ Anne Haug*

Selv om plassen var bebodd av den samme slekten i generasjoner, har eierskapet knyttet til eiendommen blitt endret. Skogteiger var en viktig ressurs, som har blitt kjøpt og solgt opp gjennom tidene. Plassene i skogen fulgte ofte med på kjøpet. Mikkelrud har vært husmannsplass under ulike gårder. Plassen har vært eid både av lokale bønder og eiere som ikke hadde tilhørighet til bygda.

I 1886 kjøpte skredder A. Røsholm deler av skogen til Norby. Etter dette kjøpet fikk skogen omkring Mikkelrud navnet «Skredderskauen». Skogen og plassen ble igjen solgt i 1935, før Johan og Anne Haug, omkring 1950, kjøpt plassen og drev den videre som et småbruk.

Det er en noe ukjent, men rik kulturhistorie knyttet til skogfinnene i Mangenskogen. I boken «Finnens kring Mangensjøen» av Øyvind Ribsskog er det nevnt flere historier som gir et glimt av den eldre kulturhistorien i området, også historier om tidligere beboere på plassen Mikkelrud. Noen av disse historien har sammenheng med at skogfinnene var kjent for å ha god kjennskap til trolldom og magi, for å løse ulike problemer. Om Johan Johansen Mikkelrud, 1812-1903, fortelles det flere historier, blant annet om at han hadde evnen til å kurere «sandstein på øyet». Faren til Johan skal til og med hatt enda større evner til å signe.

ANNE OG JOHAN HAUG PÅ MIKKELRUD

De siste fastboende på Mikkelerud var ekteparet Anne og Johan Haug. Johan var en av etterkommerne til Johan Larsen Savolainen, som kom til plassen i 1797. Han var født på gården Bergerud, men flyttet 4. år gammel, sammen med familien, til Mikkelerud. Faren var gift med Dina, som var datter til plassmannen på Mikkelerud.

Johan Haug reiste rett etter krigen inn til Oslo, for å tjenestegjøre i Kongen Garde. Her møtte han Anne på kafe, hvor hun arbeidet som servitise. Møte mellom de to førte til at de ble gift og kort tid etter flyttet sammen til Mikkelerud. Mens foreldrene til Johan levde, var det to familier som bodde på plassen.

Brukerne på Mikkelerud har opp gjennom tiden vært husmenn under ulike herrer, men dette mønsteret ble brutt omkring 1950, når Anne og Johan kjøpte plassen og drev den videre som et småbruk. Plassen var på den tiden på 90 mål, 10 mål var oppdyrket, i tillegg var det 30 mål med skog. Traktor har aldri vært brukt på Mikkelerud, det ble slått på gamle måten. Den eldre gårdsdriften har bevart slåttemarkene og har ført til at området i dag er registrert som et verdifullt kulturlandskap.

Mikkeldrud har hele tiden vært sterkt knyttet til driften og det utkomme som skogen kunne bidra med. Hverdagen til Johan var helt siden 14-års alderen preget av arbeidet i skogen, både som tømmerhugger og som tømmerkjører. Inntektene til ekteparet kom både fra driften av plassen og fra lønnsarbeid. I perioder arbeidet Johan ved sagbruk eller ved bedrifter i Aurskog og på Bjørkelangen, men det var skogen som var hovednæringen. Når motorsagen ble tatt i bruk reparerte han disse, for alle på skogen. I fritiden var Johan en ivrig jeger.

For Anne var det i større grad arbeidet på Mikkeldrud som var hovedbeskjeftigelsen. På plassen var det både sauer og hest, inntil sauene ble tatt av ulven i 1996. Hesten på Mikkeldrud skal ha vært den eldste i landet, 38 år. Hesten ble brukt til å rydde jordene for større steiner. I skogen skal Anne og fjordingen ha vært et velkjent syn.

Ekteparet levde et enkelt liv plassen. De hadde TV, men ikke telefon. Johan hadde også bil, som han brukte til og fra butikken. Som personer var Anne og Johan forskjellige, Johan likte å prate, Anne var mer stillfaren. Paret holdt seg mest for seg selv. De fikk ikke barn. Begge kom til slutt på Aurskog sykehjem.

Anne K. Haug født 15.10.1916, død 6.10.2006

Johan Haug født 26.2.1922, død 3.5.2008

Begge begravet ved Mangen Kapell

BAKGRUNNSINFORMASJON

Dokumentasjonsvedlegget er et av to vedlegg utarbeidet ifm. Viken fylkeskommunes forslag om fredningen av skogfinneplassen Mikkelerud. Vedlegge 1. dokumenterer bygningens eksteriør og inneholder også er kort historikk og informasjon om eiendommen og kulturlandskapet. Vedlegg 2. dokumenterer interiør i bygninger som er foreslått fredet. Vedlegg 2. er unntatt offentlighet.

KILDER/LITTERATUR

Ribsskog, Øyvind, Finnene kring Mangensjøen, Mysen 1958

Melby Sennerud, Trine, De skogfinske bosettingene i Aurskog, Setskog og Eidskog, 1650-1725, masteroppgave, Institutt for arkeologi, konservering og historie, UIO 2012

Fossen, Asbjørn, Historien om de norske skogfinnerne, Asbjørn Fossen 1992

Heyerdahl, Anders, Urskogs beskrivelse, Cammermeyer 1882

Østberg Kristian, Finnskogene i Norge, Grue 1978

Akershus Fylkeskommune, arkeologirapport, Marianne Johansson og Reidun M. Aasheim, 2018

FOTO

De fleste av bildene er tatt av Viken Fylkeskommune og MIA (Museene i Akershus) ved Ulf Palm.

Bilde side 29, Eero Järnefelt

Bilder side 30-33, Ahti Rytkönen

Bilde side 34, Øivind Eriksen

Bilder side 35-36, Väinö Puurunen

KART

Viken fylkeskommune, Reidun Marie Aasheim

Skogfinner som folkegruppe

Historikk, kultur og tradisjon

Skogfinner – opprinnelse, innvandring og bosetning

De fleste skogfinnene har sitt opphav i landskapet Savolax i Finland, mot grensen til Karelen.

Utvandringen til Skandinavia startet rundt midten av 1500-tallet og pågikk i vel hundre år. De tidligste bosettingene kom i Gästrikland og Hälsingland lengst øst i Sverige og spredte seg nordover og vestover til Ångermanland, Dalarna og Värmland, og fram mot midten av 1600-tallet over grensen til Norge. Finland var fram til 1809 «den östra rikshalvan» av Sverige, slik at det var først med bosettingene på norsk side av grensen at det ble utvandring fra det svenske riket.

De første bosettingene på norsk side kom på Finnskogen, ved Røgden på Grue Finnskog, men skogfinnene spredte seg raskt til store deler av Østlandet, og allerede på 1640-tallet var det skogfinner så langt vest som i Hurdal.

Det var sammensatte årsaker til utvandringen fra Finland, men de store granskogene i Skandinavia var åpenbart det som lokket mange til å flytte til nye områder for å kunne fortsette å drive svedjebruk i stor skala.

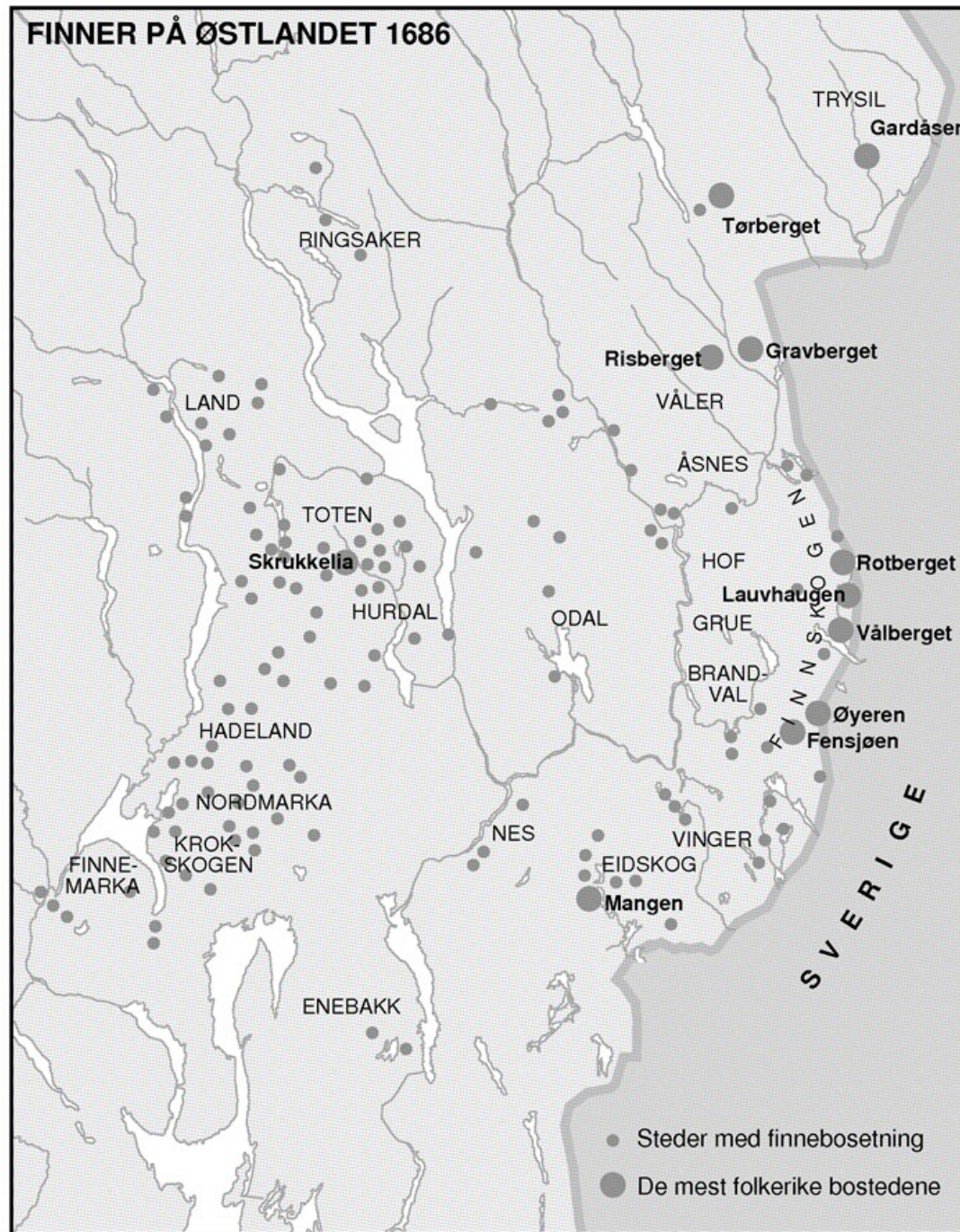
Fra midten av 1500-tallet var det i Sverige en politikk som ga skattefrihet i opptil sju år for de som tok opp nye boplasser. Hertug Karl av Värmland (senere Karl IX) inviterte spesielt finner til å bosette seg i de store skogområdene.

En medvirkende årsak til utvandringen fra Finland var også Klubbekrigen langs grensen til Russland og flere uår på slutten av 1500-tallet.

«Trälar under penningen», Eero Järnefelt 1893, Ateneum/Finlands nationalgalleri

FINNER PÅ ØSTLANDET 1686

Finnemantallet i 1686

I 1686 gjennomførte norske myndigheter en folketelling av alle skogfinner i Norge, for å få oversikt over hvor stort «problemet» var. «Problemet» var bl.a. skogfinnenes svedjebruk, som ble ansett for å ødelegge skogressurser for den voksende sagbruksnæringen, og gruppen av «løsfinner», som var enkeltpersoner uten fast bopel som reiste rundt og deltok i ulike svedjelag, og som derfor var umulige å skattlegge.

Finnemantallet viser 1.250 finner fordelt på 40 kommuner i sju fylker på Østlandet. Det er rimelig å anta at en del løsfinner ikke ble registrert i manntallet.

Kartet til venstre viser utbredelsen av skogfinsk bosetting i Norge ut fra Finnemantallet i 1686 (kilde: Norsk historisk leksikon).

Bosettingene var klart tettest i skogområdet langs riksgrensen mellom Eidskog og Trysil, men kartet viser også den store spredningen av bosettinger i barskogområder over store deler av Østlandet, med flere store tyngdepunkter i Oppland og Akershus; som Nordmarka, Krokstogen, Hadeland, Hurdal og Toten, og Finnemarka i Buskerud.

Mikkelrud, Aurskog-Høland. Foto: Berit Rønson, Riksantikvaren

Foto: Torkel Skoglund, Statskog

Finnskogen

Finnskogen er et skogområde i grensetraktene mellom Norge og Sverige, i nordre Värmland og østre del av Sør-Hedmark. Finnskogen utgjør kjerneområdet for den skogfinske kulturen og er fremdeles et sentralt område for skogfinsk byggeskikk og identitet. De første skogfinnerne som kom til Norge bosatte seg her i første halvdel av 1600-tallet.

Næringsvirksomhet – Svedjebruk

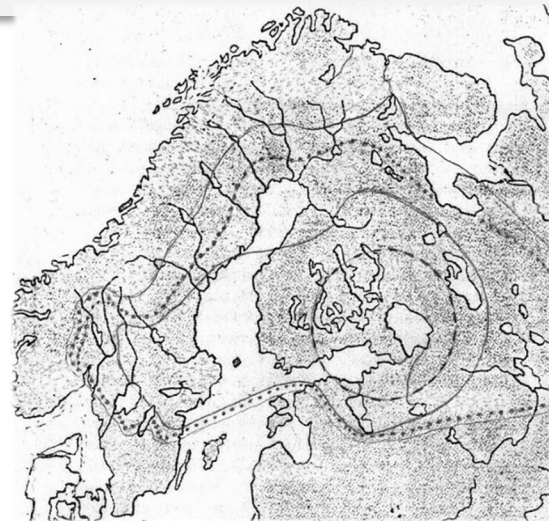
Skogfinnene drev svedjebruk (svibruk, bråtebruk) i de store granskogområdene i Midt-Sverige og på Østlandet i Norge.

Skogen ble felt og fikk ligge å tørke ett eller to år. Deretter brente man hele området og sådde toårig rug i aska, såkalte rugbråter. Dette var skogfinnernes hovednæringsvei, derfor ble de også kalt rugfinner. Denne måten å dyrke på er svært arealkrevende, men ga strå på to meters høyde og veldig store avlinger. Det ble som oftest tatt bare én avling på hver svedje. Derfor var det behov for å ta stadig nye skogarealer i bruk.

«Huuhta» er det finske betegnelsen på storsvedje i granskog. De store svedjene ble mest vellykket i næringsrik, gammel granskog, noe det fantes store områder av i skogbeltet over Midt-Sverige og inn i Norge.

Svedjebruk var enkelte steder i Norge i drift til inn på 1800-tallet, men med gjentatte forbud, måtte skogfinnene gradvis gå over til ensidig åkerbruk.

Andre viktige næringsveier for skogfinnene var naturlig nok jakt og fiske i skogene. Noen drev også med tømmerfløting eller tok arbeid i gruver.

Huuhtasvedjebrukets utbredelse

Man antar at huuhta (storsvedjing) oppsto i skogene nordøst for Viborg i Russland engang på 1300-tallet.

Bildet til venstre viser utbredelsen videre.

Innenfor sirkelen: 1500 e.Kr.

Hel linje: 1600 e.Kr.

Stiplet linje: 1700 e.Kr.

Ekspansjonen fortsatte på 1800-tallet, samt til Tver i Russland, Delaware i Nord-Amerika og flere områder i Sibir

(Per Martin Tvensberg (2010): Svedjebruk. Norsk Skogfinsk Museum, s. 29.)

Foto: I. K. Inha, Svedjebruk i Finland 1892

Skogfinsk byggeskikk

Skogfinnene hadde sin egen karakteristiske byggeskikk. På en tradisjonell skogfinsk gård finner man både ordinære gårdsbygninger som ellers i landet, men også spesielle skogfinske karakterbygninger og bygninger som bærer skogfinske trekk. Som bolighus hadde skogfinnene *røykstuer* med isolert innertak/himling. I tillegg hadde hver gård *røykbadstue* og ofte *rie* (tørke- og treskehus for rugavlingen). Alle husene ble varmet opp med røykovner. I tillegg var det vanlig å ha blant annet *jordkjeller* og *kokkhus* på gården.

Disse bygningene er karakteristiske for kulturen og derfor særlig viktige kulturbærere og historiefortellere. Eksempler på slike karakterbygninger er vist gjennom utvalgte kulturminner for fredning i det totale fredningsomfanget i prosjektet. Til sammen viser fredningsobjektene langt på vei bredden i skogfinsk byggeskikk slik den forekom i Norge.

Karakteristisk for de skogfinske boplassene i eldre tid er også mangfoldet av driftsbygninger fordelt i en organisk tunstruktur som er tilpasset landskapet og topografien på stedet. Eksempler på helhetlige anlegg med tunstruktur og mangfold av bygninger er vist ved de fem fredningene Østre Sollien, Orala, Abborhøgda, Mikkelerud og Hytjanstorpet.

Østre Sollien i Grue kommune er en godt bevart skogfinsk gård med mange karakterbygninger som viser skogfinsk byggeskikk. Foto: Berit Rønson, Riksantikvaren

Røykstua på Hytjanstorpet i Grue er fortsatt bebodd.
Røykovnen her ble tatt ut omkring år 1900.
Foto: Berit Rønsen, Riksantikvaren

Røykstua

Røykstua er skogfinnenes bolighus, som ble varmet opp ved hjelp av en røykovn. De skogfinske røykstuene kjennetegnes blant annet ved den isolerte himlingen som de vestnorske røykovnstuene ikke har. Selve røykovnen er murt i naturstein og leire og har ingen skorstein. Ilden varmer opp den store steinmassen i ovnen som så står som et gigantisk varmemagasin og varmer rommet resten av døgnet uten ytterligere fyring før neste dag. Røyken kommer inn i rommet og legger seg som et teppe oppunder taket og avgir det meste av varmen til de grove materialene i himlingen, før den siver ut gjennom en røykkanal i taket. Glørne rakte man ut av ovnen og oppbevarte i grua på ovnsbanken. På denne glohaugen kunne man drive enkel matlaging.

Røykstua som bygningstype hadde tilbakegang fra siste halvdel av 1800-tallet, parallelt med at man tok i bruk nye oppvarmingsmetoder (peis og støpjernsovner).

Kun to røykstuer med intakt røykovn står igjen på opprinnelig sted i Norge. En på Askosberget øvre og en på Tvensberget, begge på Grue Finnskog. I tillegg finnes det flere bevarte røykstuer hvor ovnen er tatt ut, og hvor det for mange av dem også er gjort en del endringer/moderniseringer av bygningen.

Badstua på Nedre Øyeren, Brandval Finnskog, ble fredet i 2011.
Badstua er særegen med dobbel røykovn som fyller ulike funksjoner og oppvarmingsbehov.
Foto: Berit Rønnesen, Riksantikvaren

Røykbadstua

Badstubading står sentralt i finsk kultur. Når skogfinnene slo seg ned på et nytt sted var badstua ofte det første huset de bygde. Badstua kan egne seg for allsidig bruk. Her kunne man i tillegg til å bade badstu også tørke korn og lage mat, samt bo midlertidig mens røykstua (bolighuset) ble bygget. Mange badstuer har vært i bruk som bolig for fattige personer til langt fram i tid.

En tradisjonell skogfinsk røykbadstue har røykovn murt uten bindemiddel. Varmen går effektivt opp mellom steinene i ovnstaket, og varmer opp steinrøysa på toppen mye raskere enn i en røykovn murt med bindemiddel. En badstuovn gir derfor mulighet for å ta ut en eksplosiv høy varme, mens varmen i en slik badstuovn uten bindemiddel også ebber raskere ut enn i de leiremurte røykovner i røykstuene.

De tradisjonelle røykbadstuene hadde ingen vinduer, bare glugger for utlufting av røyken, og eventuelt for lys inn i rommet. På bakveggen i rommet var det en «lave», en brisk midt oppe på veggen til å sitte eller ligge på. I tillegg var det benker langs ene langveggen nede.

Når man bader badstu, slenger man vann på steinrøysa på ovnen slik at het damp brer seg ut i rommet. Som i finsk tradisjon brukes badstukvaster av bjørkeris som man pisker seg med for å oppnå ytterligere renselse og velvære.

Ria

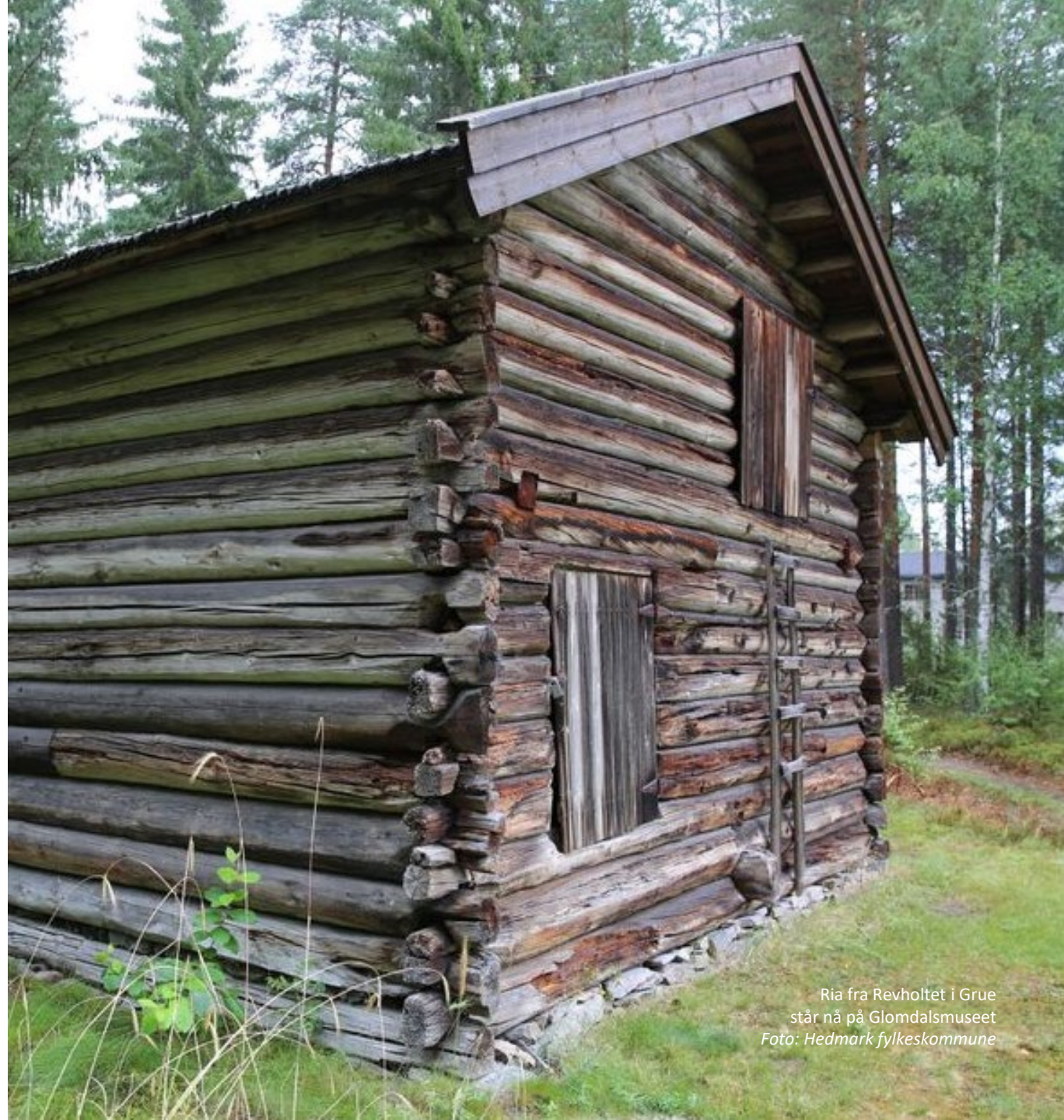
Skogfinnenes hovednæring var dyrking av svedjerug. Svedjerugen blir to meter høy og under innhøstingen ble den skjært med sigd og bundet til kornband. Bandene ble senere på høsten eller vinteren tørket i ria før de ble tresket på riegulvet. Navnet rie kommer fra 'riihi', som er den finske betegnelsen på dette tørke- og treskehuset.

Ria har en karakteristisk høy bygningskropp som skyldes at de to meter lange kornbandene ble tørket stående på et glissent «gulv» av løse og flyttbare tørkestenger/stokker som ligger et par meter over gulvet. For tørkingen ble det fyrt i en røykovn i ene hjørnet av bygningen. Varmen gikk opp mellom de glisne tørkestengene, videre opp gjennom de stående bandene og opp til det isolerte innertaket der aksene på rugen var.

Tørkingen kunne ta flere døgn, og i hele den tiden måtte ovnen og fyringen voktes kontinuerlig. Ei rie full med rug som tok fyr, ville være en økonomisk og overlevelsesmessig katastrofe.

Røyken setter røyksmak på kornet, og brød bakt på rietørket rug har en mild røyksmak. I fyringen ble det brukt tørr løvved som gir minst mulig røyk.

I Norge er det bevart kun to rier som begge er flyttet til museum. Det ser ut til at riene forsvant raskt etter at man sluttet med svedjebuket, og at man på Finnskogen ikke fant på andre funksjoner for riebygningene.

Ria fra Revholtet i Grue
står nå på Glomdalsmuseet
Foto: Hedmark fylkeskommune

Kokkhus på Orala/Åranstorp i
Kongsvinger kommune
Foto: Berit Rønse, Riksantikvaren

Kokkhuset

Fra gammelt av var kokkhuset sentralt i den skogfinske kulturen. I tiden før røykstue-bygningene fikk flere rom, var røykoven eneste varmekilde i røykstuen, og en røykovn er veldig upraktisk for koking av mat. Derfor hørte et eget kokkhus med til bygningene på gården. I sin eldste form er kokkhuset bare en lévegg rundt en bål plass, mens det etter hvert utviklet seg til små laftede bygninger med peis.

Begrepet kokkhus kommer av finsk (kokka / kokki / kokko), som kan ha å gjøre med både formen på de eldste kokkhusene og med funksjonen for matlaging. I mye litteratur brukes den svenske/norske betegnelsen kokhus på bygningstypen, mens eldre folk på Finnskogen veldig tydelig brukte navnet kokkhus.

Jordkjelleren

Jordkjeller finnes på de fleste skogfinske boplassene. Her lagret man neper og annet som skulle oppbevares frostfritt gjennom vinteren, senere også poteter da de kom i bruk.

Det finnes to hovedtyper av skogfinske jordkjellere når det gjelder konstruksjon:

- Jordkjeller med hvelvet eller flatt tak av trestokker.
- Jordkjeller med hvelvtak av stein.

Over hvelvtaket bygde man gjerne et saltak eller annen type vanntett overdekking for å hindre vann i å trenge ned i kjelleren. Oppå noen jordkjellere er det bygget kjellerbu.

Jordkjelleren er bygget opp med vegger av naturstein i et utgravd rom i bakken, gjerne i en skråning slik at tre av sidene ligger mot jordveggene i det utgravde hullet, og den fjerde blir en synlig frontvegg med inngangsdør. Det er to dører med en meters mellomrom, som utgjør en temperatursluse for å få god stabilitet i temperatur og fuktighet i kjelleren.

Jordkjeller på Østre Sollien, Grue Finnskog.
Foto: Berit Rønsen, Riksantikvaren

Fredet tuntre, rogn, på Abborhøgda i Kongsvinger kommune.
Foto: Torkel Skoglund, Statskog

Skogfinsk kulturlandskap

Mosaikklandskap

Ettersom skogfinnene bosatte seg i skogterreng, ble enger og åkerlapper plassert der topografien og vekstforholdene var mest gunstige. Ser man en eldre skogfinsk gård fra luften, ser det ut som en mosaikk av driftsflater sammenbundet av stier, kjerreveier, skogstriper og hakkslåttmark. Det karakteristiske mosaikklandskapet har forsvunnet de fleste steder etter modernisering og mekanisering av drifta, eller etter fraflytting og gjenvoksing. På Abborhøgda i Kongsvinger kommune er det alderdommelige mosaikklandskapet bevart og fremdeles godt lesbart.

Nyttehagen

Den skogfinske hagen har nok på de fleste plasser vært mer av det praktiske slaget som nyttehage, men også enkelte stauder ble plantet innimellom nyttevekstene i hagen eller langs husveggen. Ofte var nyttehagen et inngjerdet jordstykke nærmest hovedbygningen i tunet. Her dyrket man det nødvendige av frukt og bær, urter og enkelte grønnsaker til husholdet. Man hadde også egne arealer for neper, og senere poteter.

Rogna

Rogna ble av skogfinnene ansett som et hellig tre, ut fra sjamanistisk tradisjon, og var derfor vanlig i bruk som tuntre. På Abborhøgda i Kongsvinger kommune står et slik tuntre bevart, på tilsvarende måte som på mange andre gårder.

Skogfinske tradisjoner

Magi og magiske symboler

Bruken av magiske symboler for beskyttelse av eiendom, folk og husdyr har sin bakgrunn i finsk-ugrisk sjamanistisk tradisjon og har vært utbredt i skogfinsk kultur langt fram i tid. Symbolene ble ofte skåret inn på og rundt inngangsdørene på bygninger som det var vesentlig å beskytte. Magien lå i kommunikasjonen mellom den som skar inn symbolet og krefter i naturen.

Slike symboler representerer en type kulturminner som er sårbare og som forsvinner gradvis etter hvert som bygninger forsvinner, dører skiftes ut og sol og vær tærer på treoverflatene.

Neverfletting

Neverfletting som håndverk kjennetegner skogfinsk kultur, og har åpenbar bakgrunn i østlig finsk-ugrisk tradisjon. Neversko, neverkonter og mange andre bruksgjenstander av flettede neverstrimler viser skogfinnenes kunnskaper og dyktighet i å utnytte naturmaterialer, og likheter og variasjoner i teknikker og produkter i finsk-ugriske områder østover viser det kulturelle slektskapet. Skogfinnene laget også mengder av bruksgjenstander av helnever (hele neverflak), og hadde også solide tradisjoner i å produsere andre typer flettverk, som fiskeruser og andre gjenstander, flettet av selje og andre materialer.

Mat

Skogfinnene har fremdeles gamle mattradisjoner med flere særegne retter. Særlig kjent er motti og flesk, hvor motti er en slags smuldremasse som kokes av mel og vann. Hillo er en annen karakteristisk rett hvor bær rårøres i mel og spises med skje.

Sang og musikk

Skogfinnene bragte med seg en spesiell karakteristisk sang- og musikktradisjon med røtter i gammel, finsk runesangtradisjon. Bruken av besvergelses og magiske runer er en del av denne tradisjonen, og det er samlet inn mange hundre slike runer fra Finnskogen.

Skogfinner i dag

Skogfinnernes kultur har, på samme måte som andre kulturer i Norden, endret seg mot en større likhet i innhold, både på det næringsmessige og mye annet. Skogfinnene ble, i likhet med andre minoriteter, i perioder utsatt for målrettet fornorskningsspolitikk. Allerede ved innvandringen ble skogfinnene gitt norske patronymikon som slektsnavn, i stedet for de arvelige finske slektsnavnene. Gjentatte forbud mot svedjebruk bidro til at svedjebudet ble avvirket tidligere enn det ellers ville vært, og allerede fra 1840-tallet forbød prestene, senere skoleverket, skoleelevene på Finnskogen å prate finsk. Dette bidro til at det skogfinske språket døde ut på 1900-tallet. Flere av de skogfinske tradisjonene ble nok fra slutten av 1800-tallet oppgitt av skogfinnene selv, for å unngå å bli identifisert/stigmatisert som skogfinner.

Allikevel har mange skogfinske tradisjoner overlevd helt til vår tid, særlig på Finnskogen, og fra slutten av 1900-tallet har det vokst fram en stor stolthet for det å være av skogfinsk avstamning, og for den skogfinske kulturarven som skogfinnene beriket det kulturelle mangfoldet i Norge med. De første skogfinske museer og organisasjoner ble etablert på 1940- og 1950-tallet. Da språket døde ut som identitetsmarkør, ble det ekstra viktig å sikre bevaring av andre identitetsmarkerende kulturelementer, som bl.a. bygninger som viser de kulturelle særegenhetene. Det skogfinske bygningsvernet har pågått spesielt målrettet siden 1970-tallet, og det ville vært mulig å berge flere unike bygninger dersom samfunnet hadde støttet opp om dette allerede da.

At skogfinnene fikk status som nasjonal minoritet fra 1998 har bidratt til storsamfunnets større oppmerksomhet, aksept og respekt for skogfinner og skogfinsk kulturarv, og dette har ført til ytterligere oppsving i interesse for den skogfinske kulturen, både innad i gruppen og utenfra. De skogfinske områdenes koblinger mellom natur og kultur skaper ekstra oppmerksomhet i en tid da samfunn og befolkning blir mer og mer preget av urbanisering. Dette er noe av bakgrunnen for populariteten av vandringsleder som f.eks. Finnskogleden og Finnskogrunden, der man i tillegg til naturopplevelsen, også får kunnskaper og innsikt gjennom de skogfinske boplassene som passerer.

Det at riksgrensen mellom Norge og Sverige går midt gjennom Finnskogen, skaper en ekstra dimensjon i både kulturelt innhold og attraktivitet. Det skogfinske på Finnskogen er et konglomerat av finsk, svensk og norsk kultur som gjør den unik. Grensetraktens betydning under 2. verdenskrig skaper også en ekstra dimensjon både i historien og i opplevelsen for mange besøkere.

Om minoritetsprosjektet

De fem nasjonale minoritetene i Norge (skogfinner, kvener/norskfinner, jøder, rom (sigøynere) og romanifolket/tatere) er en viktig del av landets historie. Minoritetsgruppene har en rik kultur og de har bidratt til mangfoldet av kulturminner i landet vårt, men omfanget av sporene etter dem varierer og de kulturminnene som er bevart har ikke vært godt nok sikret.

Kartlegging og fredning av nasjonale minoriteters kulturminner

Etter en omfattende kartlegging av fredete kulturminner i Norge, kommer det tydelig fram at kulturminner knyttet til de nasjonale minoritetene er sterkt underrepresentert på fredningslisten.

Gjennom [stortingsmelding nr. 16, Leve med kulturminner](#), har Riksantikvaren fått i oppdrag å rette opp skjjevheter i fredningslisten innen 2020. Målet er at et representativt utvalg kulturminner med tanke på geografisk, sosial, etnisk, næringsmessig og tidsmessig bredde, skal bli bevart for fremtiden.

Som et ledd i [fredningsstrategien mot 2020](#) gjennomfører Riksantikvaren et prosjekt for å løfte fram og få økt kunnskap om våre nasjonale minoriteters kulturminner, og om mulig frede et utvalg kulturminner knyttet til hver av de fem gruppene.

Også stortingsmelding nr. 16, Nye mål i kulturmiljøpolitikken, vektlegger og beskriver betydningen av arbeid med mangfolds perspektivet.

Samarbeid med minoritetsgruppene

Det er av stor betydning at minoritetene selv bidrar til å definere hvilke kulturminner som er viktige for dem og som representerer deres historie og kultur. Riksantikvaren samarbeider derfor med representanter for den enkelte minoritetsgruppe, i tillegg til regionalforvaltningen og relevante kunnskapsinstitusjoner.

De omreisende / tater'n på Moan i Alvdal.
Foto: Per K. Lien (1893-1951) /Anno Musea i Nord-Østerdalen (CC PDM)

Skogfinske kulturminner

- Oversikt over alle fredningene i prosjektet og hva de representerer

Abborhøgda er et kulturhistorisk viktig eksempel på en tradisjonell skogfinneplass med både bygninger (våningshus, låve, jordkjeller, bur, røykstue uten røykovn, grishus, kokkhus, vedskjul, sommerfjøs, høyløe, tufter etter smie), nyttehage, tuntre og tilhørende driftsarealer og mosaikklandskap bevart. Kulturlandskapet har et rikt biologisk mangfold, noe som er typisk for skogfinske bosetninger.

Øvre Askosberget er et godt bevart eksempel på en røykstue med røykovn intakt på sin opprinnelige plass. I Norge finnes kun to røykstuer med original røykovn bevart.

Orala er et kulturhistorisk viktig eksempel på en tradisjonell skogfinneplass med både bygninger (våningshus, låve med moderne fjøsdel fra 50-tallet, gammelfjøs, kalvhuk, jordkjeller, bur, smie, vedskjul, høyløe, to sommerfjøs, badstue, kokkhus, sag og netthuk) hage og tilhørende landbruksarealer bevart. Orala viser også tilknytningen til sjøen og fisket som har vært en viktig binæringsvei for mange skogfinner.

Låven i Peistorpet er bærer av en uvanlig stor mengde innrissede symboler. Bruken av magiske symboler har vært en viktig del av skogfinsk kultur i Norge tilbake til 1600-tallet. Bygningen er løftet fram av skogfinnerne selv som særlig viktig å bevare nettopp for å sikre kunnskapen om, og for å kunne formidle denne viktige delen av deres kultur.

Akkasaari (Kjerringholmen) er en gravholme med spor etter tre graver. Holmen representerer den skogfinske tradisjonen med å gravlegge på holmer, fast eller midlertidig.

Hytjanstorpet er et godt bevart skogfinsk torp som fortsatt er bebodd og drives på tradisjonelt vis. På torpet finnes røykstue, stabbur, mjølkebu, fjøs, sommerfjøs, utkjeller, låve, høyløe, moderne badstue og garasje. Røykstua på gården viser den typiske utviklingen hvor man erstattet røykovnen med moderne ildsted. Det tilhørende kulturlandskapet har et rikt biologisk mangfold, noe som er typisk for skogfinske bosetninger.

Østre Sollien er et godt bevart eksempel på et helhetlig skogfinsk torp med flere karakterbygninger fra skogfinsk byggeskikk (røykstue, kokkhus, bur, låve, jordkjeller) og typisk beliggenhet i landskapet.

Ria fra Revholtet (står nå på Glomdalsmuseet) er en av to bevarte rier i Norge. Ria er et skogfinsk tørkehus for svedjerug og dermed en nøkkelbygning i skogfinsk bygningstradisjon.

Mikkelrud er en skogfinsk gård som viser utbredelsen av skogfinsk bosetning til Akershus. Gården har både mangfold av bygninger (våningshus, låve, stall/uthus, stabbur, jordkjeller, uthus/utedo, hytte og garasje), karakteristisk tunstruktur og omkringliggende kulturlandskap bevart. Kulturlandskapet har et rikt biologisk mangfold, noe som er typisk for steder det har vært skogfinsk bosetning.

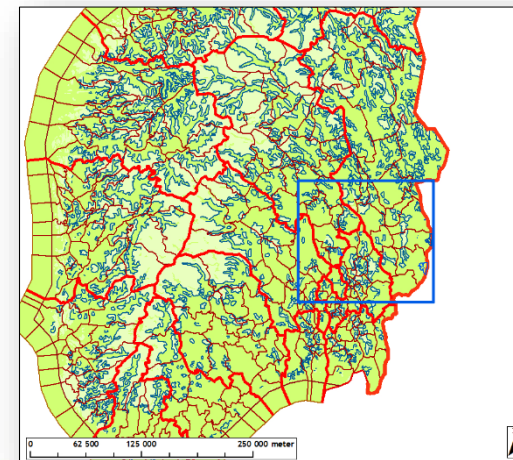
Snellingen er en tidligere skogfinsk gård som har en klassisk beliggenhet i landskapet, høyt i en åsside. Gården viser utbredelsen av skogfinsk bosetning til tidligere Oppland. *(under vurdering)*

Nedre Finneplassen i tidligere Buskerud er et godt bevart skogfinsk bur med innskårede magiske symboler på døren. Finneplassen er ett av svært få kulturminner som viser utbredelsen av skogfinsk bosetning så langt vest som til tidligere Buskerud.

Bakgrunnsinformasjon om dokumentet:

Dokumentasjonsvedlegget er utarbeidet Riksantikvaren i forbindelse med satsningen på skogfinske kulturminner.

Målet med arbeidet er å dokumentere kulturminnets verdi, beskrive kulturminnet på fredningstidspunktet og sette det inn i en kulturhistorisk sammenheng. Norsk Skogfinsk Museum har også bidratt i arbeidet med delen som omhandler skogfinnernes historie og kultur.

Kartet viser de skogfinske kulturminnene som er fredet, under fredning eller vurderes fredet i forbindelse med minoritetsprosjektet

